

ОБЗОРЫ И РЕЦЕНЗИИ

С. Я. Новікаў**НЯМЕЦКІ ДРУК У АКУПАВАНЫМ МІНСКУ 1941–1944 гг.:
БЕЛАРУСКАЯ ПАЎСЯДЗЁННАСЦЬ У НАЦЫСЦКІМ ЛЮСТЭРКУ**

Burmistr, S. Die „Minsker Zeitung”. Selbst- und Fremdbilder in der nationalsozialistischen Besatzungspresse / S. Burmistr. – Berlin : Metropol, 2016. – 364 S.

У 2016 г. выйшла ў свет манаграфія Святланы Бурмістр, прысвечаная гісторыі «Мінскай газеты», якая з 15 красавіка 1942 па 28 чэрвеня 1944 г. выдавалася ў сталіцы Генеральнага камісарыята Беларусь – Мінску. Асноўнае праблемнае поле даследавання – у выяўленні ступені адлюстравання ў «штодзённай газеце для Беларусі», якая з’яўлялася трыбунай нацысцкай палітыкі, ідэалогіі і прапаганды на гэтай частцы беларускай тэрыторыі, планаў германскай акупацыйнай улады і гістарычнай рэчаіснасці на месцах. Даследчыца не толькі прааналізавала змест 680 нумароў 8-старонкавага газетнага матэрыялу, але і выкарыстала базу дакументальных крыніц з фондаў 12 архіваў Беларусі і Германіі. Спроба зазірнуць, адэкватна ацаніць і пераканаўча паказаць рэальную карціну тых падзей вачыма нямецкага даследчыка важная сёння не толькі для прафесійных ваенных гісторыкаў, але і для шырокай чытацкай аўдыторыі, а таксама ўсіх зацікаўленых, хто хацеў бы знайсці адказы на пакуль што існуючыя малавывучаныя, дыскусійныя і праблемныя пытанні «вайны Гітлера на ўсходзе»¹. Такая праца мае для сучаснай беларускай гістарыяграфіі асаблівую навуковую каштоўнасць, паколькі працягвае справу, распачатую некалькімі гадамі раней таксама нямецкім гісторыкам Бабетай Квінкерт².

Кніга С. Бурмістр складаецца з 7 глаў, у тым ліку ўводзін і заключэння. Такая структура дазваляе аўтару пранікнуць у сутнасць тэматыкі, акцэнтуючы ўвагу на важнейшых дэталях гістарычнага пазнання праблемы. З уводнай часткі вынікае, што галоўны акцэнт даследчыца робіць на падзеях мірнага жыцця ва ўмовах вайны і акупцыі, складаючы іх агульную карціну шляхам паказу фактаў з франтавых зводак, закранаючы розныя аспекты з гісторыі асваення нямецкай адміністрацыяй усходніх тэрыторый і вырашэння

¹ Müller, R.-D. Hitlers Krieg im Osten. Ein Forschungsbericht / R.-D. Müller, G. R. Ueberschär. – Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2000. – 451 S.

² Quinkert, B. Propaganda und Terror in Weißrussland 1941–1944. Die deutsche „geistige“ Kriegsführung gegen Zivilbevölkerung und Partisanen / B. Quinkert. – Paderborn; München; Wien: Zürich: Ferdinand Schöningh, 2009. – 420 S.

Гл. таксама: Новікаў, С. Ваенная Беларусь у найноўшых нямецкіх даследаваннях / С. Новікаў // Беларускі гіст. часоп. – 2010. – № 10. – С. 17–20. – Рэц. на кнігу: Quinkert, B. Propaganda und Terror in Weißrussland 1941–1944. Die deutsche „geistige“ Kriegsführung gegen Zivilbevölkerung und Partisanen / Babette Quinkert. – Paderborn; München; Wien: Zürich: Ferdinand Schöningh, 2009. – 420 S.

пры гэтым неадкладных бягучых задач. Заслугай аўтара можна лічыць тое, што ў працы яна імкнулася выкарыстаць прынцып паўнаты крыніц, якія дазвалялі ўсебакова прааналізаваць розныя факты ў дачыненні да аб'екта даследавання. Сярод галоўных задач, што вызначае і паспяхова вырашае даследчыца, стаяла адлюстраванне складанасці і паказ асноўнага характару падзей, якія ўзнікалі ва ўмовах незапланаванага працягу баявых дзеянняў на ўсходнім фронце і зменлівага стану германскай інфармацыйнай палітыкі на саміх акупаваных тэрыторыях. Да ліку асабліва значных аўтар работы таксама адносіць задачу прад'яўлення трагічных старонак вайны і драматычных наступстваў германскай акупацыі ў Беларусі (с. 35).

У другой (с. 37–79) главе аўтар уводзіць чытача ў агульны кантэкст, паказвае тыя перадумовы, у якіх у германскім рэйху пасля прыходу да ўлады Гітлера і ўсталявання таталітарнага рэжыму забяспечвалася правядзенне ўнутранай палітыкі, на што быў скіраваны ўвесь наяўны патэнцыял апарату дзяржаўнага друку і нацысцкай прапаганды, у тым ліку вялікі корпус журналістаў розных газет. У даследаванні паказана, што пасля ўсталявання аўтарытарнай ўлады цэнтрам правядзення такой палітыкі становіцца выдавецтва самой нацысцкай партыі – НСДАП.

У трэцяй (с. 80–115) і чацвёртай (с. 116–170) главах аўтар па-першае, знаёміць чытача, з перадумовамі і асноўнымі прычынамі ўзнікнення новага тыпу нацыянал-сацыялістычнага друку – акупацыйных газетных выданняў, па-другое, раскрывае гэтую з'яву на прыкладзе «Мінскай газеты» як адной з неад'емных частак «вялікай нямецкай сям'і замежных газет» (с. 80). У першым выпадку новы тып нямецкіх органаў друку разглядаўся як крыніца праверанай інфармацыі і сродак вырашэння актуальных задач, чым ствараліся надзейныя «масты з радзімай» (с. 83). Ва ўмовах распачатай у Еўропе вайны, як адзначае С. Бурмістр, журналісты прыкладалі намаганні для таго, каб вытлумачыць правядзенне маштабнага тэрору на акупаваных тэрыторыях. У другім выпадку аўтар разглядае гісторыю стварэння і структуру мінскага выдавецтва і друкарні з іх нямецкім персаналам, галоўным рэдактарам, рэдактарамі і асобнымі журналістамі «Мінскай газеты», а таксама эпізадычна паказвае лёс мясцовага насельніцтва, у тым ліку яўрэяў і ваеннапалонных. У працы зроблены важны вывад: пераслед, эксплуатацыя, стварэнне гета і ліквідацыя беларускіх і дэпартаваных яўрэяў так і не сталі адной з важных тэм для газетных карэспандэнцый.

У пятай главе (с. 171–210) аўтар спрабуе ўстанавіць ступень залежнасці паміж месцам нямецкай 8-старонкавай штотдзённай газеты, з аднаго боку, і мэтавымі групамі чытачоў – з другога. Шырокі спектр тэматыкі патрабаваў яе ўсебаковага адлюстравання, аднак недахоп прафесійных журналістаў у рэдакцыі, а таксама палітычныя рамкі падачы матэрыялаў на старонках газеты не заўсёды дазвалялі гэта рэалізаваць у поўнай меры. Журналістам часта прыходзілася выконваць заданні разам з іншымі службамі Генеральнага камісара В. Кубэ, а таксама ва ўстанове прапаганды Мінска, асновай якіх з'яўляліся выключна нацыянал-сацыялістычная палітыка, ідэалогія і прапаганда (с. 200).

У шостаі главе (с. 211–326), самай вялікай у плане аб’ёму і асабліва важнай па сутнасці раскрыцця тэмы, С. Бурмістр вырашае сваю галоўную задачу, паказвае тых складанасці, якія пастаянна павінны былі пераадольваць работнікі выдавецтва і журналісты «Мінскай газеты» ў працэсе рэканструкцыі галоўных сюжэтаў паўсядзённага жыцця ва ўмовах нарастання праблем і супярэчнасцей, узнікаючых на ўсходнім фронце і патрабуючых унясення пэўных змяненняў у германскую акупацыйную палітыку.

У адносінах да вайны і германскай акупацыі Еўропы (с. 211–226) журналісты газеты зыходзілі з ідэі іх легітымацыі, бачылі ў гэтым аснову для стварэння новай карціны будучага. Таму газета павінна была падтрымліваць міф пра тое, што ахвярнасць, рашучасць і гатоўнасць усіх і кожнага выконваць любыя задачы, пастаўленыя зверху, прывядуць у канчатковым выніку да дасягнення доўгачаканай перамогі. Для гэтага на старонках газеты вайна і акупацыя сталі галоўнымі тэмамі публікацый, у якіх журналісты імкнуліся легітымізаваць факты ваеннага захопу ўсходне-славянскіх зямель, паказаць абгрунтаванасць усталявання германскага як цывільнага, так і вайсковага кіравання, а таксама малявалі карціну будучага для «новай Еўропы» пад германскім панаваннем.

Разглядаючы іншы бок пытання, аўтар ставіць у цэнтр даследавання рэальнае становішча тых, хто апынуўся пад германскай акупацыяй у Беларусі. Так, у дачыненні да яўрэяў журналісты выкарыстоўвалі адзіны падыход – паказвалі іх выключна як варожыя элементы акупаванага грамадства. Пры гэтым на старонках газеты замоўчваліся ці падаваліся ў іншым святле рэальныя факты нацысцкай палітыкі антысемітызму і гвалту, якія з першых дзён вайны сталі тыповай з’явай на захопленай тэрыторыі Беларусі.

Важнае месца ў апошняй главе займаюць агульныя замалёўкі пра беларусаў, якія знаходзілі сваё адлюстраванне на старонках «Мінскай газеты» (с. 271–313). Кажучы пра беларусаў, журналісты выкарыстоўвалі наступнае азначэнне – «невядомы еўрапейскі народ». Для яго германская акупацыя падавалася як акт «вызвалення» ад савецкага панавання і «бальшавіцкага ярма». Аднак у карціну, створаную журналістамі на старонках газеты, ім пастаянна прыходзілася ўносіць істотныя змены. Сярод прычын гэтага – партызанская барацьба, якая сведчыла аб фактах супраціўлення захопнікам мясцовага насельніцтва, паказвала іх жаданне весці барацьбу за сваё вызваленне. Але гэтыя факты толькі мімаходам закраналіся на старонках газеты, як і факты гвалту з боку акупантаў у адносінах да мірнага насельніцтва. На гэтым фоне разгортвалася прапагандысцкая работа, у фокусе якой былі антыбальшавізм і антысемітызм, паказвалася моц сапраўднай партызанскай барацьбы, якую вялі «беларусы-бальшавікі», акружаныя чырвонаармейцы і радыкальныя камісары, палітычныя і крымінальныя элементы, а таксама яўрэі. Пры гэтым палітычная і патрыятычная матывацыя мясцовага супраціўлення падавалася ў ілжывай інтэрпрэтацыі, са спасылкамі на афіцыйную ўстаноўку, праз якую на старонках газеты гучалі тэрміны «бандыты», «крымінальныя злачынцы»,

«рабаўнікі», «бальшавіцкія недачалавекі», «марадзёры», «асацыяльныя элементы» і інш. Таксама аўтар даследавання адзначае, што на старонках газеты не знаходзілі поўнага адлюстравання карныя аперацыі, што праводзіліся ў дачыненні да партызан і мірнага насельніцтва на тэрыторыі Беларусі. Як падкрэслена ў працы, пра гэта на старонках газеты не было ніводнага паведамлення (с. 292).

Значнае месца на старонках «Мінскай газеты» займала тэма працы беларусаў пад кіраўніцтвам новай улады, у першую чаргу рэфармаванне савецкай калгаснай сістэмы. Таму цэнтральнай задачай для нямецкай улады, як пра тое паведамлялі матэрыялы друку, з'яўлялася максімальнае выкарыстанне такой галіны, як сельская гаспадарка акупаванай Беларусі. Сярод праблематыкі часцей за ўсё сустракалася прапаганда «новага аграрнага парадку», аснову якога павінна складаць індывідуальная сялянская гаспадарка. Гэтыя і іншыя захады цывільнай улады характарызаваліся як «аднаўленчыя работы» ў Беларусі.

Да тэм, якія даволі абмежавана траплялі на старонкі «Мінскай газеты», належалі праблемы паўсядзённага жыцця мірнага насельніцтва, у тым ліку працоўнай занятасці, безгаспадарлівасці, рэлігійнага веравызнання беларусаў, пытанні аховы здароўя. Як адзначае аўтар, на старонках газеты лакальныя тэмы абмяркоўваліся менш інтэнсіўна і не так падрабязна, а перадаваліся толькі фрагментарна. Тады як захады беларусаў да стварэння ўласных органаў самакіравання выклікалі журналісцкі інтарэс і былі адлюстраваны ў шматлікіх карэспандэнцыях (с. 300–301).

У заключэнні С. Бурмістр спрабуе вызначыць рэальнае месца «Мінскай газеты» сярод іншых акупацыйных газет, якія выходзілі ў 14 краінах Заходняй і Усходняй Еўропы. Гэта была не толькі новая медыйная прастора, але і орган прапаганды палітыкі нацыянал-сацыялізму. Кажучы пра эффект уздзеяння газеты на мясцовае насельніцтва, даследчыца звяртаецца да выказванняў аднаго з відавочцаў тых падзей – акадэміка АН БССР М. М. Нікольскага, які рэзка негатыўна характарызаваў нямецкі друк у Мінску ў 1942–1944 гг. (с. 334). Між тым, як сцвярджае аўтар, выкананую працу нельга разглядаць як цалкам завершанае даследаванне акупацыйнай «штодзённай газеты для Беларусі», а хутчэй толькі як новы імпульс для далейшага вывучэння тэмы. З гэтым можна цалкам пагадзіцца, асабліва з улікам магчымасці правядзення параўнаўчага аналізу гісторыі адлюстравання падзей штодзённага жыцця на яе старонках, з аднаго боку, а з другога – на старонках 16 іншых акупацыйных перыядычных выданняў Мінска і ўсёй Беларусі, агульны штодзённы наклад якіх амаль у 4 разы перавышаў наклад «Мінскай газеты».

Што датычыцца аўтара манаграфіі С. Бурмістр, то яе можна па праву назваць вядучым нямецкім экспертам па акупацыйным друку ў Беларусі, тады як беларускія даследчыкі ў чарговы раз пазбавілі сябе магчымасці навуковага пазнання адной з малавядомых старонак беларускай ваеннай гісторыі – больш чым двухгадовай гісторыі «Мінскай газеты».